

A civil társadalom erői felszabadításának egy lehetséges útja

Az új évezred kezdetére, évtizedes lassú fejlődés nyomán, az erdélyi magyar közösség soraiban is újra elkezdődött a hagyományaiban oly mélyen gyökerező polgári strukturálódás. Önszerveződése folytán kialakult polgári-civil intézményrendszere (horizontálisan jogi személyiséggel rendelkező egyesületek, alapítványok, öntevékeny művelődési csoportosulások; vertikálisan a szakmai kamarákként működő országos legitimitással bíró szakszövetségek). A kétkedők ellenére ki kell mondanunk azt is: újraalakulóban, erősödőben van középosztályunk, elsősorban a magyar vállalkozói réteg számszerű és gazdasági növekedése révén. Habár közösségünk nem rendelkezik közjogi személyiségnek kijáró alkotmányosan garantált önkormányzati joggal (a kisebbségi kérdés egyetlen méltányos megoldási módja - a szerző megjegyzése), a polgári fejlődés következtében kialakult a belső önkormányzásra képes intézményrendszer - mintegy párhuzamos társadalmat alkotva.¹ A polgári fejlődésnek eme szakaszában szoktunk a civil társadalom meglétéről szólni. Ez a fejlődés azonban Erdélyben sajátos körülmények között ment végbe. Egyszerre kellett közösségi önvédelmi és civil önépítő szerepet vállalnia társadalmunknak. A szakirodalomban meg is született a jelenség terminológiája: etno-civil társadalom.² Ez a kényszer jelentkezett érdekvédelmi szervezetünk struktúrájának kialakításakor is: párhuzamosan kellett politikai és társadalomszervezői funkciókat ellátnia.

Az európai és euroatlanti integrációs szándék győzelme előtt a hatalmi nyílt, közösségellenes politizálás egy akolba kényszerítette érdekvédelmünk két szféráját, a tömegalap biztosította politikai erő védőkart nyújthatott a civil társadalmunk fejlődését akadályozó törvénytelenések ellen. Mára a helyzet változott. Úgy gondolom, Románia visszafordíthatatlanul rálépett az integráció útjára. Rákényszerült az európai emberjogi rendszer átvételére. Új politikai mező keletkezett.

A demokratikus parlamentarizmus szabályainak meggyökereztetésével újra kell gondolnunk társadalomépítésünk, ezen belül érdekvédelmi szervezetünk struktúráit.³ A parlamenti politizálás (ami - meggyőződésem szerint - erdélyi nemzetkarakterológiánk és a 21. század szellemisége szerint számunkra az egyetlen járható út) megkívánja a politikai és társadalomszervezői funkciók szétválasztását. Hisz ilyen körülmények között a politikai szféra egyben az államot is jelenti a civil szférával szemben. Fejlett demokráciában állam és civil társadalom szekularizálódott. Nem feltétlenül egymás ellen, de egymást kiegészítve működnek. Az állam bizonyos kompetenciákat átadva a civil társadalomnak olcsóbban, szakszerűbben, hatékonyabban működtethet bizonyos szektorokat, így segítve a modernizálást is. A szétválasztás azonban létkérdés a "civil kontroll" kitermelődése érdekében is. Enélkül demokrácia nem létezik, következésképp civil társadalom sem.

Ezt a modellt ki kell alakítanunk saját közösségünkön belül is. A politikai érdekképviselet feladata az önkormányzat közjogi garanciáinak megszerzése, a civil szférára vár a párhuzamos társadalomban az önkormányzat iskoláinak számító önszerveződő intézményrendszer kiépítése. A feladatok ilyen szétválasztása egyértelmű válaszokat ad a közösség stratégiái és belső demokráciát teremtő kérdéseire. Nem a Bukarest vagy Budapest felé tájékozódás dilemmáival kell megküzdenünk, hanem az asszimilációmentes létet biztosító önkormányzati rendszer kivívásáért folytatott, önálló érdekeket szolgáló harc taktikája dönti el kapcsolataink módozatait mindkét főváros felé. Ha szétválasztódik a politikai és társadalomszervezői szféra, konszolidálódnak a közösségi demokráciát megelevenítő platformok, egy belső választás urnái elé lehet szólítani a civil szférát, hogy szavazatával döntse el a politikai elit összetételét t. "Tegye mindenki a munkáját az asztalra" - mondotta Krenner Miklós 1926-ban a Magyar Párt gyergyói kongresszusán, s ez a demokratikus választási platform lehet egy belső választás esetén is.

Csakhogy ez a logika új RMDSZ gyakorlatot, s az ezt megvalósító struktúrát kíván. Időszerű a kérdést úgy megoldani, hogy az RMDSZ párttá válik, s szabadjára hagyja a civil társadalmat? A kelet-európai fejlődés azt mutatja, hogy nem a formai szétválás hoz hatékony képviseletet (Szlovákiában koalícióra kényszerültek a pártok, a Vajdaságban felszámolódszra került sor), hanem a politikai szféra erejét, politikai alkura való alkalmasságát biztosító tömeges támogatottság hozhat eredményt. (A szociáldemokraták az RMDSZ parlamenti szavazataira sandítva engedtek az európai integráció megkövetelte törvények meghozatalának; a Vajdaságban a kulturális autonómiát megvalósító Nemzeti Tanácsok felállítása is a hatalmi konszolidáció érdekében tett engedmény.)

Mindebből következik, hogy újra kell gombolni a mellényt, s olyan struktúrát kell kialakítani, amely biztosíthatja a politikum mozgékonyágát, a parlamenti politizáláshoz szükséges rugalmas hatalmi jogosítványokat, a civil kontroll szerepét a politika szankcionálásában, s a modernizációt segítő civil társadalom szabad fejlődését.

A következőkben évtizedes társadalomszervezői, vezető politikai és közigazgatási program- és szabályzatmódosító tervezetajánlatot mutatok be, amely elképzelésem szerint megfelel az önkormányzat közjogi garanciáinak megszerzéséért küzdő politikai szféra és az önszerveződő intézményrendszer megépítésén fáradozó civil társadalom közös kisebbségi stratégiák megvalósításához szükséges egysége gyakorlatának, de ugyanakkor mindkét közeg eredményes működéséhez szükséges, beleszólásmentes autonómia elveinek is eleget tesz, és intézkedik a civil társadalom működtetéséhez szükséges anyagi alapok hozzárendeléséről is. Elképzelésemet egy civil társadalmi állásfoglalás formájában fogalmaztam meg, mintegy ajánlatot téve az eljövendő kongresszusunkat előkészítő vitaanyagok egyik dokumentuma szövegtervezetére.

Állásfoglalás az önszerveződő civil társadalom ösztönzéséért.

Elvi indoklás

Az európai politikatörténetben egyedülálló képződmény az RMDSZ: egyszerre tölti be a politikai párt szerepét (jelentős számú parlamenti képviselője révén fontos szerepet tölt be a politikaformálásban) és társszervezetei révén társadalomszervező erő is, szerepet vállalva a civil társadalom építésében. Ez a kettősség kisebbségi helyzetünkben eredő sajátosság: az érdekvédelem megköveteli a politikum és a civil társadalom közös fellépését; az eredményesség érdekében a politikai szférának szüksége van az egyöntetű közösségi támogatottságra; a civil társadalom akarata legitimálja a többség felé a számbeli kisebbség politikai képviseletét. Ugyanakkor a hatalom (a mi esetünkben ez a politikai vonulata a Szövetségnek) és a civil társadalom egybefonódása elsősorban helyi szinteken korlátozhatja az önszerveződés szabadságát, a polgári társadalomban rejlő latens energiák felszabadítását, a civil társadalom olcsóbb, hatékonyabb, bürokráciamentesebb lehetőségeinek hasznosítását a saját intézményrendszer építése terén - miközben a modern társadalmakban az állam megkezdte kivonulását az élet bizonyos területeiről, átengedve a terepet a civil társadalmi képződményeknek. Következésképpen ez a kettősség a modernizáció és a polgárosodás gátjává is válhat. Hogyan lehet feloldani ezt az ellentmondást, biztosítható-e, hogy a közösségi érdekvédelem terén a politikum és a tömegtámogatottság kéz a kézben járjon, s ugyanakkor lehetővé váljék a civil társadalom önépítésének politikai csoportosulások befolyásától mentes szabadsága, szavatolva egy össznemzeti intézményrendszer kiépítésének lehetőségét?

Az Állásfoglalás egy olyan modellt kínál, amely biztosíthatja az európai trendek szerinti fejlődést, önkormányzatunk iskolája lehet, s arra is biztosítékot nyújt, hogy a polgári mozgalmak résztvevőjeként közösségünk bármikor mozgósítható lesz a politikai harcra is, ha a történelmi helyzet azt kívánja.

Maga a Szövetség is érzékeli a fent elemzett kettősséget, ezért fogalmaz így a csíkszeredai VI. Kongresszuson elfogadott Alapszabályzat 35. pontja: "A Szövetség szakosodott érdekképviseleti tevékenységét a társult tagok az Ügyvezető Elnökséggel közösen fejtik ki"⁴. Az előző Alapszabályzat még arra is utalt, hogy "az RMDSZ és a társult tagok közötti együttműködés módszereit... az SZKT külön határozata rögzíti". Következésképp: szükség van az SZKT Határozat elfogadására, amely feloldja az átfedéseket, szembesüléseket, látszattmegoldásokat, biztosítja az önszerveződő civil társadalom szabadságát és bekapcsolódását a politikai döntések meghozatalába - közösségen belül és a többségi társadalommal szemben. Az SZKT Határozat lehet maga az Állásfoglalás.

Állásfoglalás

Az aláíró civil szervezetek -

1. tekintettel a civil szféra alapvető szerepére kisebbségi társadalmunk fennmaradásában és korszerűsödésében;
2. figyelembe véve azt, hogy modernizációja nem lehet sikeres a civil önszerveződések szerepvállalása nélkül - javasolják az Állásfoglalás SZKT határozatként való elfogadását.

I. Az RMDSZ és a civil társszervezetek együttműködése

1. Végre kell hajtani a politikai érdekképviseletet ellátó RMDSZ és a társadalomszervezést felvállaló civil szféra szétválasztását.

2. Az Alapszabályzat IV/c/35. pontjának megfelelően a társadalomszervezés feladatait ellátó Főosztályok apparátusát, infrastruktúráját, költségvetését (közművelődés, oktatás, magas kultúra, szociális ügyek, gazdaság, családvédelem, ifjúsági munka, írott és vizuális sajtó) az Ügyvezető Elnökség átutalja az országos legitimitással rendelkező szakosodott, jogi személyiségekkel rendelkező tagok hatáskörébe. A leosztást a SZET Állandó Bizottsága végzi el. Az országos legitimitással rendelkező szervezetek a társadalomszervezési tevékenységükbe bevonják az illető szakterületen működő helyi szervezeteket is.

3. A társult tag társadalomszervező kötelezéseit és működési feltételeit az illető szakterületen az Ügyvezető Elnökséggel kötött megállapodás tartalmazza. Betartását az Ügyvezető Elnökség ellenőrzi, szabálytalanságok esetén kezdeményezheti a megállapodás felbontását és más szakosodott társult tag kijelölését az illető tevékenységi terület lefedésére.

4. Az Ügyvezető Elnökség Alapszabályzatban rögzített struktúrája és jogköre szerint minden szakterületért továbbra is a fő- vagy mellékállásban ügyvezető alelnökök felelnek. A szétválasztást követően az ügyvezető alelnökök feladata: a) felügyelni a 3. pontban említett megállapodások betartását, b) nyomon követni az RMDSZ politikáját az illető területen, c) megszervezni azokat a fórumokat, amelyeken a civil szféra értékelheti az RMDSZ közpolitikáját az egyes területeken.

5. A SZET módosítja saját szervezeti és működési szabályzatát az Alapszabályzat VII/55/g pontja értelmében, és lehetővé teszi, hogy az Állandó Bizottság munkálataiban részt vehessenek a társadalomszervezéssel megbízott társult tagok elnökei. Az Állandó Bizottság döntéseit konszenzusos alapon hozza.

6. Létrejön a Civil Társadalom Konzultatív Tanácsa (CTKT), amelynek keretében időszakosan áttekintik a romániai magyar nemzeti közösséget érintő stratégiai és operatív tennivalókat. A CTKT tagjai az ügyvezető alelnökök és a társult tagok elnökei. A testület határozatait konszenzusos alapon hozza, és csak ilyen döntés esetében kötelező jellegűek mind a társult tagokra, mind a területi szervezetekre.

II. Támogatási rendszerek

7. Felül kell vizsgálni a létező támogatási rendszerek mechanizmusát, az időközben megszületett önszerveződő civil struktúrák figyelembevételével, továbbfejlesztve azt az alapelvet, hogy növekedhessék a civil társadalom döntési joga és felelőssége. Ennek az elvnek érvényesülnie kell a működő kuratóriumok összetételében.

8. A rendelkezésre álló, a civil társadalom fejlesztésére szánt források felhasználása érdekében a következő kuratóriumokat:

8.1. A Kisebbségi Tanács alapjai:

8.1.1. művelődési kuratórium,

8.1.2. sajtó- és könyvkiadási kuratórium,

8.1.3. infrastrukturális kuratórium.

8.2. Anyaországi támogatások: Az Illyés Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Oktatási Minisztérium alapjait kezelő testületek létrehozása az adományozó joga a saját Szervezeti és Működési Szabályzatuk szerint. Az Állásfoglalás szelleme szerint viszont kérjük az anyaországi alapok tulajdonosait, hogy továbbra is vegyék tekintetbe: a kisebbségi társadalom asszimilációmentes létét csakis az önkormányzatra alapozott saját intézményrendszer szavatolhatja, következésképp ezek a támogatási rendszerek is csak úgy biztosíthatják hatékonyságukat, modernizációt és polgárosodást ösztönző jellegüket, egységes nemzeti stratégiák végrehajtásának lehetőségét, növelhetik közösségünk versenyképességét, ha a döntési mechanizmusokba bekapcsolják a helyi civil társadalom önépítéséért felelős, országos legitimitással rendelkező egyesületeket és alapítványokat, létrehozva minden szakterület erdélyi alkuratóriumát. Kérjük, hogy az anyaországi adományozók vegyék tekintetbe a CTKT által évente elkészített jelentést a források elosztásáról.

9. A Kisebbségi Tanács alapjait pályázati úton, az átláthatóság és elszámoltathatóság alapelveit tiszteletben tartó Kuratóriumok létrehozására és összetételére a Civil Társadalmi Konzultatív Tanács tesz javaslatot, és a SZET dönt.

10. Kiküszöbölendő az átfedéseket, a túldimenzionált adminisztratív működtetési kereteket (hazai és anyaországi

alapot kezelő testületek esetében is), biztosítandó az információáramlást, a támogatásokat adminisztráló testületekről ugyancsak a Civil Társadalmi Konzultatív Tanács dönt.

Jegyzetek

¹ Lásd Will Kymlicka - Christine Straehle: Kozmopolitizmus, nemzetállamok, kisebbségi nacionalizmus: a legújabb irodalom kritikai áttekintése. *Kellék*, 17. szám. 2001. 27-55.

² Kántor Zoltán: Az RMDSZ és a romániai magyar társadalom: alternatívák vagy kényszerpályák? *Magyar Kisebbség*, 2002. 1. szám. 208-217.

³ Lásd Székely István: Cselekvési alternatívák 2001 tavaszán. *Magyar Kisebbség*, 2000. 4. szám. <http://hhrf.org/magyarkisebbsseg/0004/m000417.html>

⁴ *Romániai Magyar Demokrata Szövetség - Dokumentumok 6.* 1999. 52.

- Somai József: Rendszert teremteni a civil szférában
- Bereczki Kinga: Hozzászólás Somai József Rendszert teremteni a civil szférában című írásához
- Bodó Barna: Civil önépítkezés
- Farkas Éva: Civilek együtt
- Farkas Miklós: Az érdekegyeztetés, érdekérvényesítési szolidaritás és partnerségi kapcsolatok kialakításának jelentősége a civil szerveződésben
- Dr. Fleisz János: Hozzászólás
- Kósa András László: A romániai magyar civil szféra természetrajzához
- Kötő József: A civil társadalom erői felszabadításának egy lehetséges útja
- Lőrincz Zsuzsanna: Hozzászólás Somai József vitaindító írásához
- Szenkovics Dezső: A civil szervezetek helye és szerepe a társadalomban
- Sebestyén István: A nonprofit szektor érdekképviseletének megoldása
- Bárdi Nándor: Önszerveződés és önreflexió a két világháború közötti magyar kisebbségtörténetben
- A Népies Irodalmi Társaság Politikai Osztályának tájékoztatója a romániai magyarság megszervezéséről és a népkisebbség helyzetének tanulmányozásáról (1924)
- Jancsó Benedek feljegyzése az erdélyi kulturális és társadalmi akciókról (1926)
- Sulyok István tervezete az EMKE átalakítására (1926)
- Sulyok István tervezete magyar kultúrhatóság felállítására (1927)
- Sulyok István: Az erdélyi magyarság társadalmi szervezete
- Sulyok István: A magyar könyv Erdélyben
- Kovács György: Gyalogszerrel a Székelyföldön
- Constantin Iordachi: A nemzet újrarajzolt határai: A magyar "státustörvény" és Románia kettős állampolgárságra vonatkozó politikája a Moldovai Köztársaságban
- Juan J. Linz: Nemzetépítés és államépítés
- Charles Taylor: Nacionalizmus és modernitás
- Sorbán Angella - Nagy Kata: Beszélgetések a státustörvényről Erdélyben
- Veress Emőd: Végrehajtás és döntéshozás viszonya a helyi közigazgatásban. Miért beteg Romániában a helyi közigazgatás?
- Szász Alpár Zoltán: A demokrácia modelljei Romániában: a valóság számokban kifejezve
- Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére (2.)